

Аналіз рентабельності виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах Сумської області та шляхи її підвищення

Гльченко О.В., Гльченко А.О.

Україна має високий природно-ресурсний потенціал та сприятливі різноманітні кліматичні умови, що створює можливості для виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції, забезпечення продовольчої безпеки держави, позиціонування країни на світовому ринку продовольства [1]. Однак, нехтування проблемами існуючої моделі розвитку агропромислового сектору України може призвести до зниження конкурентних позицій національної економіки й подальшого нарощування технологічного відставання від розвинених країн. Єдиним засобом подолання такого розриву є саме розвиток аграрної галузі в Україні на інноваційній основі [2].

Сільськогосподарське підприємство на сучасному етапі розвитку розглядається у довготривалих взаємозв'язках з постачальниками сировини та споживачами готової продукції, і повинно займати центральне місце для реалізації конкурентних переваг та отримання ефекту від виробничо-господарської діяльності.

Сумська область розташована на північному сході України. Більша частина території області знаходиться в межах Придніпровської низовини, крайня північна частина – у межах Поліської низовини, на сході і північному сході – відроги Середньо-Руської височини. Область розташована в межах двох природно-кліматичних зон – Полісся і Лісостепу. На півдні і південному сході вона межує з Полтавською і Харківською областями, на заході – з Чернігівською. На півночі і сході протягом 498 км її межі збігаються з українсько-російським державним кордоном, де область межує з Брянською, Курською і Белгородською областями Росії.

Територія області простягається із заходу на схід на 170 км і з півночі на південь – на 200 км.

В агрокліматичному відношенні територія Сумщини досить сприятлива, оскільки тут поєднується достатня кількість сонячної радіації і тепла з необхідним мінімумом опадів. За даними Сумського обласного центру з гідрометеорології клімат області –

помірно-континентальний. Середньомісячна температура липня складала +21,2°, січня -7,3° за Цельсієм, середньорічна кількість опадів становить 613,5 мм.

Кардинальною зміною в аграрному секторі області за 20 років реформ став розвиток багатоукладної економіки, заснованої на зміні відносин власності згідно Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 року, яким було передбачено реформування протягом грудня 1999 р. – квітня 2000 р. колективних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності на землю. Цей Указ забезпечував усім членам колективних сільськогосподарських підприємств право вільного виходу з цих підприємств із земельними частками (паями) і майновими паями та створення на їх основі приватних підприємств, фермерських господарств, господарських товариств, сільськогосподарських кооперативів, інших суб'єктів господарювання, заснованих на приватній власності; запровадження обов'язкового укладання підприємствами, установами, організаціями, які використовують землю для сільськогосподарських потреб, договорів оренди земельної частки, майнового паю з власниками цих часток, паїв із виплатою орендної плати в грошовій або натуральній формах у визначеному чинним законодавством розмірі [3].

В результаті інституційних перетворень відбулась реорганізація державних і колективних сільськогосподарських підприємств. Внаслідок цього в сільському господарстві виникли нові виробничо-господарські структури ринкового типу з приватними, колективними й індивідуальними організаційно-правовими формами господарювання. При цьому новостворені сільськогосподарські підприємства можуть самостійно обирати види та обсяги виробництва й реалізації продукції та послуг, вільно розпоряджатися своїм майном, матеріальними та фінансовими ресурсами.

Так після проведення реформ в Сумській області значна частина колективних сільськогосподарських підприємств реорганізувалася в господарські товариства, в переважній більшості це – товариства з обмеженою відповідальністю. Наприклад, у 2016 році кількість господарських товариств становить 63,6% від загальної кількості підприємств, а приватних підприємств і фермерських господарств – відповідно 24,3% і 7,0%.

Створення в сільському господарстві товариств з обмеженою відповідальністю на початку реформ активно підтримували адміністративні структури обласних і районних рівнів. Хоча ця форма господарювання є, по суті, власністю групи осіб, і працівники в товаристві з обмеженою відповідальністю відчужені від володіння та розпорядження засобами виробництва та результатами господарської діяльності.

Але в економічному плані, зростання питомої ваги недержавних сільськогосподарських організацій у формі господарських товариств має позитивне значення для розвитку ефективних виробничих відносин у сільськогосподарському виробництві регіону. Господарства утворюються, в основному на умовах оренди сільськогосподарських земель із збереженням родючості ґрунтів [4].

Проте зроблений вибір форм господарювання під час реформи був не остаточним, і в наступні роки постійно відбувалися зміни у структурі сільськогосподарських підприємств. Так, в Сумській області почали створюватися виробничі сільськогосподарські кооперативи, частка яких в загальній структурі складає 2,3%.

Радикальні соціально-економічні і структурні перетворення що відбулись на селі позначились на системі організації використання сільськогосподарських угідь. Земельні ресурси є головним засобом сільськогосподарського виробництва і, якщо землю раціонально використовувати, то родючість в неї не зменшується, а ефективність підвищується.

За період 2005-2014 роки відбулося зменшення площі сільськогосподарських угідь у користуванні господарств всіх категорій сільськогосподарських товаровиробників на 5,3 тис. га (табл. 1).

Площа ріллі в користуванні сільськогосподарських підприємств області також зменшилася на 6,4 тис. га (0,5%). Але це не впливало на високий ступінь розораності території, що залишається майже без змін – на рівні 72,2%. Високий рівень розораності вказує на високу інтенсивність використання земельних ресурсів і необхідність впровадження заходів збереження родючості ґрунту. Тому з метою запобігання виснаження земельного фонду вкрай необхідно застосовувати науково-обґрунтовану систему

ведення сільського господарства із формуванням ресурсозберігаючої структури сільськогосподарських угідь.

Таблиця 1. Динаміка землекористування у господарствах всіх категорій Сумської області, тис. га на кінець року

Показники	Роки						2014р. в % до 2005р.
	2005	2010	2011	2012	2013	2014	
Загальна земельна площа	2383,2						-
Площа сільськогосподарських угідь - всього	1703,8	1699,8	1699,8	1698,6	1698,7	1698,5	99,7
в т.ч.: - ріллі	1232,7	1227,4	1226,8	1226,3	1226,1	1226,3	99,5
- сіножатей	286,3	280,8	280,8	280,9	281,3	280,8	98,1
- пасовищ	176	167,0	167,0	166,9	166,8	166,9	94,8
Рівень розораності, %	72,4	72,2	72,2	72,2	72,2	72,2	99,8

Джерело: сформовано автором за даними Головного управління статистики в Сумській області.

При незначній змінності землекористування в господарствах усіх категорій за останні 15 років відбувалися суттєві зміни основних показників економічної ефективності використання земельних ресурсів (табл. 2).

Після спаду в 90-х роках минулого століття виробництво продукції рослинництва в Сумській області почало відновлюватися, про що свідчить показник вартості валової продукції (в постійних цінах 2010 р.), яка становила в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у 2005 році 351,3 тис. грн, а в 2014 році – зросла у 1,7 рази.

За досліджуваній період виробництво сільгосппродукції в розрахунку на 100 га угідь підприємствами області збільшилось на 256,5 тис. грн. Що стосується галузі тваринництва, то тут спостерігається скорочення обсягів виробництва на 30,6 тис. грн. або на 19,9%. Поряд з цим, в галузі рослинництва виробництво продукції зросло на 287,1 тис. грн. або майже в 2,5 рази. Головним

чином це відбулося під впливом розширення площ посівних угідь та урожайності основних сільськогосподарських культур.

Таблиця 2 - Ефективність використання земельних угідь у Сумській області за 2005–2014 рр. (всі категорії господарств)

Показники	Роки						2014р. в % до 2005р.
	2005	2010	2011	2012	2013	2014	
Площа с.-г. угідь, тис. га	1703,8	1699,8	1699,8	1698,6	1698,7	1698,5	99,7
Вироблено валової продукції в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (в постійних цінах 2010р.), тис. грн.	351,3	338,4	462,4	484,4	554,1	607,8	173,0
в т.ч.: - продукції рослинництва	197,2	223,5	347,7	364,0	430,6	484,3	245,5
- продукції тваринництва	154,1	114,9	114,7	120,4	123,5	123,5	80,1
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових	907,9	1078,6	2055,9	2175,5	2926,4	3213,4	353,9
у т.ч. пшениці озимої	353,4	411,9	493,3	543,7	695,8	700,9	198,3
цукрових буряків	522,7	273,4	669,7	482,7	25,2	62,9	12,0
соняшнику	22,2	105,1	193,8	237,1	341,7	345,6	1554,8
картоплі	744,1	798,4	940,2	920,3	890,5	1081,6	145,4
овочів	113,4	125,2	154,3	151,1	154,5	158,4	139,7
Урожайність, ц/га: зернових	21,2	22,1	38,3	40,5	54,0	62,2	293,4
у т.ч.: пшениці озимої	25,3	22,5	28,9	35,8	44,0	50,2	198,4
цукрових буряків	216,0	232,0	388,0	415,0	298,0	437,0	202,3
соняшнику	9,5	15,1	20,4	21,6	25,9	24,1	253,7
картоплі	136,0	154,0	174,0	170,0	175,0	222,0	163,2
овочів	136,0	167,0	188,0	178,0	185,0	189,0	139,0

Джерело: розрахунки автора за даними Головного управління статистики у Сумській області.

В розрізі окремих галузей рослинництва також виявлені тенденції скорочення виробництва продукції, зокрема при виробництві цукрових буряків, яке за 2005–2014 рр. значно скоротилося з 522,7 до 62,9 ц з розрахунку на 100 га ріллі, незважаючи на підвищення їх урожайності вдвічі. Так, серед технічних культур головні позиції зайняв соняшник. Відмітимо, що протягом досліджуваного періоду по всіх основних сільгоспкультурах спостерігалось підвищення урожайності. За результатами проведеного аналізу приходимо до висновку, що ефективність землекористування залежить від зростання урожайності сільськогосподарських культур.

Важливим ресурсом виробництва є також робоча сила. Використання в сільськогосподарських підприємствах Сумської області трудових ресурсів зменшилося вдвічі (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка середньооблікової чисельності працівників у сільськогосподарських підприємствах Сумської області

Показники	Роки						2014р. в % до 2010р.
	2005	2010	2011	2012	2013	2014	
Кількість сільськогосподарських підприємств	415	348	346	344	339	341	82,2
Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у с.-г. виробництві, чол.	35186	17402	17509	16461	16101	15553	44,2
у тому числі в:							
-рослинництві	21816	10790	11254	10404	10300	10651	48,8
-тваринництві	13370	6612	6255	6057	5801	4902	36,7
Чисельність працівників у розрахунку на 1 господарство, чол.	85	50	51	48	47	46	53,8

Джерело: сформовано автором за даними ф. 50 – с.-г. Сумської області.

Так, чітко простежується стала тенденція щорічного поступового скорочення середньооблікової чисельності працівників. В 2014 році в порівнянні з 2005 роком кількість

працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві на підприємствах області, скоротилася на 55,8%, а в розрізі галузей: на 51,2% чисельність працівників, зайнятих в рослинницькій галузі і на 63,3%- зайнятих в тваринництві.

Динаміка розрахованого показника середньооблікової чисельності працівників у сільськогосподарських підприємствах в розрахунку на 1 господарство вказує на постійне скорочення працівників в діючих в регіоні сільськогосподарських агроформуваннях, що відбувається на основі впровадження сучасних технологій виробництва продукції із високопродуктивними засобами механізації.

Під час проведеного дослідження були також виявлені коливання виробництва продукції як в рослинництві, так і в тваринництві (таблиця 4). Дані, наведені в табл. 4, вказують на те, що сучасні ринкові умови вплинули на діяльність виробників сільськогосподарської продукції Сумської області, означивши виробництво продукції рослинництва як більш рентабельне. Зазначена тенденція призвела до змін у співвідношенні частки продукції рослинництва й тваринництва в структурі валової продукції сільського господарства.

Так, в структурі валової продукції сільського господарства Сумської області в 2005 році продукція рослинництва складала 56,1%, а продукція тваринництва 43,9%, аналогічним було й співвідношення галузі рослинництва та тваринництва на сільськогосподарських підприємствах, а саме 69,6% й 30,4% відповідно. В той же час, в господарствах населення спостерігалась протилежна тенденція, а саме - продукція рослинництва складала 46,3%, а продукція тваринництва 53,7%.

В 2014 році структура валової продукції сільського господарства змінилась по всім категоріям господарств і спостерігається, як зазначалось раніше, стійка тенденція до збільшення виробництва продукції рослинництва, яка займає 79,7% валової продукції сільського господарства, в той же час, продукція тваринництва складає лише 20,3%. Зауважимо, що таке співвідношення спостерігалось і в попередні роки. Аналізуючи обсяги виробництва валової продукції на сільськогосподарських підприємствах зазначимо, що найбільше продукції рослинництва було вироблено в 2014р., крім того частка продукції рослинництва в порівнянні з 2005 р. зросла з 69,6% до 88,4%. В той же час, за

аналогічний період частка виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами зменшилась з 30,4% до 11,6%. В господарствах населення, які в 2005 році віддавали перевагу виробництву продукції тваринництва (частка якої складала 53,7%), в 2014 р. також переорієнтувалися на виробництво продукції рослинництва, частка якої переважає у загальній структурі виробництва сільськогосподарської продукції й складає 63,1%.

Таблиця 4. Виробництво валової продукції сільського господарства в Сумській області за 2005 - 2014 рр., млн.грн.

Категорії господарств	Роки	Продукція сільського господарства	Продукція рослинництва	Продукція тваринництва
Господарства усіх категорій	2005	5986,1	3360,7	2625,4
	2010	5751,8	3798,5	1953,3
	2011	7860,1	5910,4	1949,7
	2012	8227,8	6183,4	2044,4
	2013	9413,0	7314,6	2098,4
	2014	10323,3	8226,3	2097,0
Сільськогосподарські підприємства	2005	2531,0	1761,7	769,3
	2010	2785,0	2174,1	610,9
	2011	4630,1	3988,7	641,4
	2012	4997,3	4277,2	720,1
	2013	6128,9	5360,6	768,3
	2014	6770,6	5984,2	786,4
Господарства населення	2005	3455,1	1599,0	1856,1
	2010	2966,8	1624,4	1342,4
	2011	3230,0	1921,7	1308,3
	2012	3230,5	1906,2	1324,3
	2013	3284,1	1954,0	1330,1
	2014	3552,7	2242,1	1310,6

Джерело: розрахунки автора за даними Головного управління статистики у Сумській області.

Варто зауважити, що природно-кліматичні умови впливали на коливання урожайності продукції і спад у аграрному секторі відмічався в 2010 році - обсяг виробництва валової продукції (у постійних цінах 2010 р.) зменшився до 5751,8 млн. грн., що вплинуло на зниження ефективності використання сільськогосподарських угідь в Сумській області.

Стійке збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції протягом 2011 - 2016 років є результатом збільшення виробництва продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах. За обсягом виробленої валової продукції сільського господарства в 2016 році Сумська область посіла 4 місце по Україні.

Виробництво продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах в 2016 р. перевищило показник 2010 р. на 28,7%, що вказує на важливість впровадження інновацій для нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції саме на сільськогосподарських підприємствах регіону, які більш сприйнятливі до інноваційної діяльності (рис. 1).

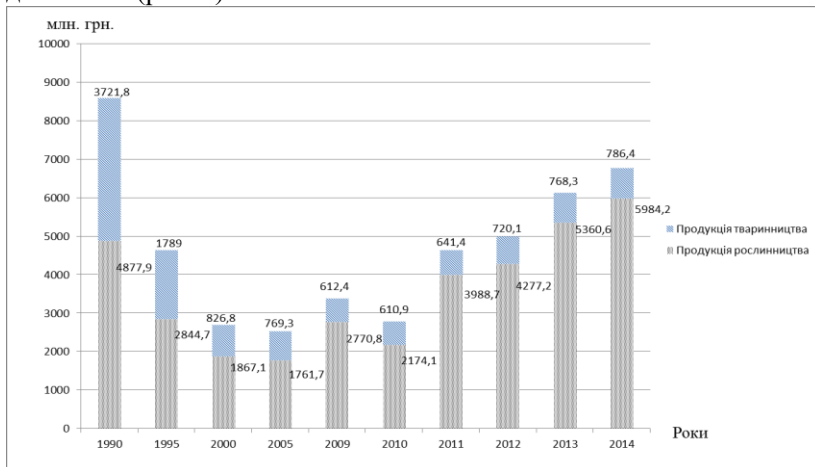

Рис. 1. Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 року) в с.-г. підприємствах Сумської області, млн грн

Джерело: сформовано автором за даними Головного управління статистики у Сумській області.

Головними чинниками, які впливають на валове виробництво продукції рослинництва, є структура посівних площ та раціональне розміщення культур у сівозміні [5]. В останні роки посівні площі й площі, з яких було зібрано урожай, відрізнялись, тому для більш детального аналізу ефективності виробництва галузі рослинництва Сумської області доцільно дослідити структуру зібраних площ.

Беручи до уваги зміни в структурі валової продукції Сумської області, а саме більшу частку виробництва продукції рослинництва як на сільськогосподарських підприємствах, так і в господарствах населення в останні роки, представимо динаміку зібраних площ усіх господарств Сумської області на рисунку 2.

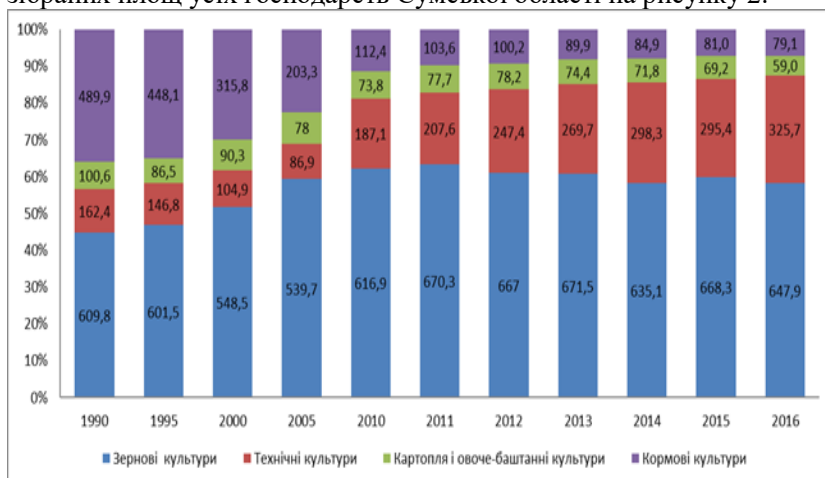

Рис. 2. Структура посівних площ основних сільськогосподарських культур в сільськогосподарських підприємствах Сумської області за 1990-2016 рр., тис. га

Джерело: сформовано автором за даними Головного управління статистики у Сумській області.

В структурі площ, з яких зібрано урожай усіх категорій господарств Сумської області протягом досліджуваного періоду, найбільшу питому вагу займають зернові культури, а саме 45-60%, в той же час питома вага площ, з яких зібрано врожай кормових культур та картоплі і овоче-баштанних культур зменшилась відповідно з 36,0% і 7,4% в 1990 році до 7,8% і 6,6% в 2016 році. Зовсім протилежна тенденція спостерігається з посівами технічних культур, які збільшились з 12,0% в 1990 році до 27,4% в 2016 році.

При цьому варто зазначити, що протягом останніх років деякі сільськогосподарські підприємства нехтують впровадженням науково-обґрунтованими сівоzmінами й застосовують практику вирощування на одному полі із року в рік монокультури, що несе за собою негативні наслідки для ґрунту, а особливо - якщо такими культурами є соняшник, ріпак, кукурудза та цукрові буряки.

На результативність трансформації соціально-економічних відносин на селі негативно вплинула масштабна криза вітчизняної економіки середини 90-х років минулого століття, наслідки якої неподолані й донині [3]. Зокрема, обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах України від 1990 року постійно скорочувалися. Їх зростання відновилося лише у 2011 році, але й тепер (у 2016 році) вони становлять лише 78,8% рівня 1990 року (в постійних цінах 2010 року).

Основними причинами зниження рівня виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах стали несприятливі погодно-кліматичні умови, суттєве здорожчання матеріальних та технічних ресурсів, зниження закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію.

В умовах ринкових відносин значно зросла залежність між сферою виробництва в новостворених сільськогосподарських підприємствах і сферою обміну [5]. Тобто досить важливим є не тільки виробництво сільськогосподарської продукції, але й її реалізація. Аналіз загальних обсягів реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами за останні 10 років (табл. 5) вказує на те, що зменшилися обсяги реалізації жита, ячменю, вівса, зернобобових культур та цукрових буряків. За досліджуваний період значно зросли обсяги реалізації пшениці, кукурудзи, гречки та олійних культур, зокрема насіння соняшнику та сої.

Починаючи з 2010 р., темпи зростання обсягів реалізації кукурудзи та олійних культур були найбільш швидкими. В 2014р. збільшення обсягів реалізації кукурудзи та олійних культур в порівнянні з 2005 р. склало відповідно в 27 та 20 разів. Чого не можна сказати про цукрові буряки, реалізація яких зменшилась вдесятеро.

Таблиця 5. Реалізація основних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Сумської області, тис. т

Види продукції	Роки						2014р. в % до 2005р.
	2005	2010	2011	2012	2013	2014	
Зернові культури	657,7	1009,6	1113,7	1822,6	2152,3	2452,5	372,9
у т. ч.: пшениця	293,5	413,6	356,8	508,2	561,9	666,1	227,0
жито	40,2	50,3	27,1	45,1	43,0	31,8	79,1
кукурудза	58,5	316,6	598,8	1088,9	1416,6	1577,2	2696,1
ячмінь	195,7	146,3	86,3	126,7	79,3	123,7	63,2
овес	31,7	40,6	11,1	16,7	14,5	14,8	46,7
просо	2,4	6,0	3,7	5,2	2,6	3,3	137,5
гречка	10,9	16,4	13,8	12,1	18,5	20,7	189,9
зернобобові	16,2	15,7	14,1	15,9	10,4	13,1	80,9
Олійні культури	25,0	195,7	225,6	376,5	486,3	507,0	2028,0
Цукрові буряки	527,8	211,9	342,2	152,8	-	54,3	10,3
Картопля	2,1	1,3	0,7	3,1	13,2	8,9	423,8
Овочі	4,7	3,3	4,3	3,8	4,9	5,4	114,9
Плоди та ягоди	0,9	1,4	1,4	1,2	1,6	1,9	211,1

Джерело: сформовано автором за даними Головного управління статистики у Сумській області.

Узагальнюючим показником економічної оцінки виробничо-господарської діяльності є рівень рентабельності. Загальний рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств за досліджуваний період коливається в широкому діапазоні – від -4,6% в 2005 р. до 28,4% в 2014 р. (табл.6).

Що стосується рівня рентабельності виробництва рослинницької продукції, то в досліджуваному періоді значення цього показника значно коливаються по роках і в 2015 році підвищується на 55,6 пункто-процентів в порівнянні з 2005 роком.

Таблиця 6. Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Сумської області, %

Види продукції	Роки							2015р. (+;-)до 2005р.
	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Сільське господарство- всього	-4,6	-0,6	11,0	17,0	5,5	28,4	48,8	53,4
Продукція рослинництва- всього	0,7	3,6	15,6	22,7	8,1	34,2	56,3	55,6
з неї: зерно	1,4	0,4	14,2	19,2	2,9	37,8	53,5	52,1
цукрові буряки	-5,3	-17,6	21,1	10,1	-	17,5	71,3	76,6
насіння соняшнику	9,9	37,9	35,2	53,3	34,5	39,5	78,2	68,3
картопля	10,4	17,5	-24,9	-28,5	33,4	13,1	39,4	29,0
овочі	32,0	71,5	53,0	-6,7	75,3	13,8	201,9	169,9
плоди	105,6	20,3	21,1	25,9	39,9	-5,5	19,0	-86,6

Джерело: сформовано автором за даними Головного управління статистики у Сумській області.

Також простежується чітко виражена тенденція в зміні рівня рентабельності і по окремих сільськогосподарських культурах. Так, рентабельність виробництва зерна у 2015 році становить 53,5%, що в порівнянні з 2005 роком більше на 52,1%. Виробництво насіння соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Сумської області щороку за досліджуваний період було рентабельним. Найвищий рівень рентабельності соняшника (78,2%) був зафіксований у 2015 р., найнижчий (9,9 %) – у 2005 р.

Найбільший рівень рентабельності в сільськогосподарських підприємствах області за досліджуваний період спостерігався за статистичними даними на виробництво овочів у 2015 році (201,9%), а збитковості - картоплі у 2012 році (-28,5%).

Прибуток, як залишок коштів від реалізації після відшкодування понесених витрат, знаходиться в прямій залежності від зростання цін реалізації та зниження собівартості одиниці продукції.

На рис. 3 відображено динаміку рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах України, яка підтверджує висновок щодо нестабільного економічного стану сільгоспвиробників.

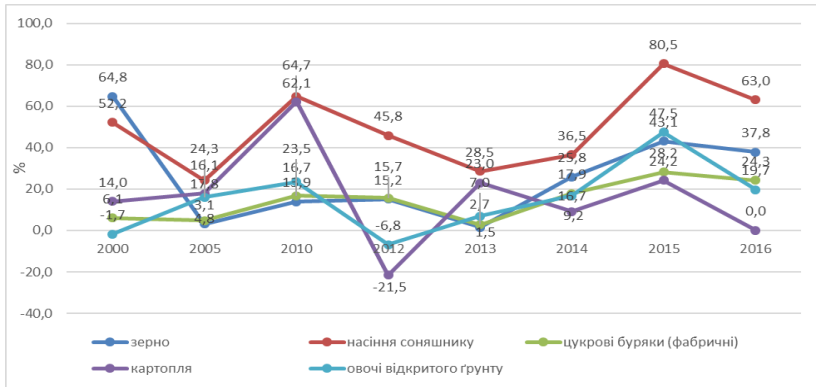

Рис. 3. Динаміка рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах України і Сумської області, %

Джерело: сформовано автором за даними Держкомстату України.

Витрати на виробництво продукції рослинництва за весь досліджуваний період зростали із підвищенням цін на насіння, добрива, засоби захисту рослин, пально-мастильних матеріалів та сільськогосподарської техніки. Під їх впливом, навіть незважаючи на зростання урожайності сільськогосподарських культур, собівартість виробництва 1 ц продукції збільшувалася по всіх видах продукції (рис. 4).

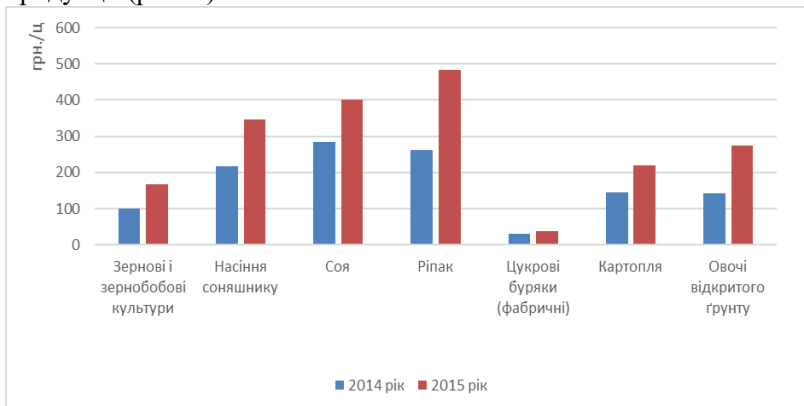

Рис. 4. Динаміка рівня собівартості виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Сумської області за 2014-2015 роки, грн./ц

Джерело: сформовано автором за даними Держкомстату України.

Таким чином, рентабельність продукції рослинництва підвищувалася тільки за рахунок зростання ціни реалізації (табл. 7).

Таблиця 7. Середні ціни реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами, грн/т

Найменування	Роки							2016 р. в % до 2000 р.
	2000	2005	2012	2013	2014	2015	2016	
Зернові та зернобобові	443,8	417,8	1547,1	1299,8	1801,4	2912,1	3414,0	769,3
Олійні	525,7	981,5	3584,0	3087,5	4062,8	7531,5	8656,1	1646,6
Буряки цукрові	121,5	177,0	426,8	397,8	494,2	788,6	848,6	698,4
Картопля	517,1	685,2	1139,6	1860,9	2173,6	2436,3	2631,8	509,0
Овочі	572,1	1462,1	1956,6	2354,0	2514,3	3903,4	3924,2	685,9
Плоди та ягоди	394,9	987,8	2707,1	3010,8	2429,1	5894,5	5863,8	1484,9

Джерело: сформовано автором за даними Держкомстату України.

Шляхом роздержавлення та приватизації власності в аграрному секторі економіки держава намагалася досягти стабілізації виробництва сільськогосподарської продукції та формування на селі механізмів високопродуктивної праці. За останні роки економічне становище сільськогосподарських підприємств області істотно покращилося. Значна частина сільськогосподарських підприємств є рентабельними але ще багато підприємств знаходиться на межі банкрутства, де спостерігається щорічне скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

Розгляд фінансових результатів від усієї діяльності сільськогосподарських підприємств Сумської області в динаміці за 5 останніх років надає можливість розрахувати аналогічні середні показники. Результати таких розрахунків приведені в таблиці 7.

Проведений аналіз показує продовження реформування та реструктуризації господарств Сумської області. Сільське господарство внаслідок технологічної модернізації здатне формувати дохід, достатній для стійкого функціонування виробників в умовах ринкової конкуренції. Але ще виникають питання, ким і як одержаний прибуток використовується, чи враховуються при цьому

інтереси селян і чи забезпечується розвиток виробництва. Однак досвід значного числа господарств свідчить, що й сьогодні можна діяти ефективно [8].

Таблиця 7. Результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Сумської області в середньому за 2010 – 2014 рр.

Показники	Середні значення
Середня кількість сільськогосподарських підприємств - всього	355
Середня площа сільськогосподарських угідь, тис. га	1699,8
Середня кількість прибуткових господарств, од.	238
Середня сума прибутку на 1 прибуткове господарство, тис. грн.	3125,46
Середня кількість збиткових господарств, од.	105
Середня сума збитку на 1 збиткове господарство, тис. грн.	2660
Середній чистий прибуток (збиток), тис. грн.	1124846,44
Чистий прибуток (збиток) в середньому на: 1 господарство, тис. грн.	3168,58
1 га сільськогосподарських угідь, грн.	661,75

Джерело: розрахунки автора

Основні результати діяльності сільськогосподарських підприємств Сумської області свідчать про скачки як обсягів виробництва продукції, так і рівня його рентабельності.

Підвищення собівартості продукції та інфляційні процеси призвели до збиткової фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств на рівні 6,5% в 2009 р. й відповідно найбільшій кількості збиткових підприємств протягом досліджуваного періоду, а саме 196. В 2010 р. рівень збиткової діяльності сільськогосподарських підприємств зменшився до 0,9 %, відповідно зменшилась кількість збиткових підприємств та отриманий збиток.

Стабілізацію діяльності сільськогосподарських підприємств Сумської області підтверджує позитивна динаміка, яка

спостерігається протягом 2011 -2016 рр., адже саме в цей період сільськогосподарські підприємства перейшли на вектор рентабельного виробництва. У 2012 році прибуток сільськогосподарських підприємств збільшився до 817019,1 тис. грн, хоча 2013 рік також характеризується позитивною динамікою, однак при цьому розмір прибутку зменшився до 270167,1 тис. грн. За період з 2009 року по 2012 рік збиток сільськогосподарських підприємств зменшився вдвічі до 129077,0 тис. грн. Проте в 2013 році кількість збиткових підприємств збільшилась до 120 одиниць, а загальна сума збитку склала 181677,4 тис. грн. Незважаючи на це, у 2014 році господарствами області отримано прибутку на суму 1635756,0 тис. грн. Сільськогосподарська діяльність в цьому році була прибутковою для 83,6% господарств.

Сьогодні Сумщина демонструє стабільну, планову роботу аграрного сектору, впевнено утримує лідируючі позиції в державі за сільськогосподарськими показниками, має колосальний потенціал розвитку рослинництва.

У галузі рослинництва в 2015 році Сумщина зайняла п'яте місце серед областей України по валовому виробництву зернових та зернобобових культур. По урожайності зернових та зернобобових культур, яка становить 56,0 центнерів з гектара, Сумська область посідає третє місце. Також у 2015 році досягнуто найкращого показника виробництва озимої пшениці (1083,8 тис. т) за роки незалежності України. Аграрії області в повному обсязі забезпечують продовольчу безпеку регіону основними продуктами харчування.

За попередніми підсумками у 2015 році фінансовий результат підприємств від реалізації продукції сільського господарства та надання послуг у рослинництві і тваринництві становив 4907,7 млн. грн. прибутку проти 1640,4 млн. грн. у 2014 році, рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва у цілому склав 48,8% проти 28,4% у попередньому році. Прибуток від реалізації продукції сільського господарства і надання послуг отримали 92,1% підприємств, у середньому на одне підприємство сума прибутку становила 15,9 млн. грн. (у 2014 році – відповідно 83,9% і 6,3 млн. грн.).

Для забезпечення стабільної діяльності сільськогосподарських підприємств Сумської області необхідно впроваджувати результати наукових та науково-технічних

досягнень в сільськогосподарське виробництво. Різкі коливання рівнів рентабельності протягом досліджуваного періоду також підтверджують важливість розвитку інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах.

Список літератури:

1. Амбросов В.Я. Ресурсозберігаючі технології – напрям підвищення ефективності виробництва / В.Я. Амбросов // Вісник ХНТУСГ. Економічні науки. – 2010. – № 105. – С. 3–12.
2. Ганначенко С.Л. Інноваційні ресурсозберігаючі технології в землеробстві / С.Л. Ганначенко // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 99–103.
3. Зубець М.В. Економічні аспекти реформування аграрно-промислового комплексу України / М.В. Зубець, М.Д. Безуглий. – К. : Аграрна наука, 2010. – 32 с.
4. Савицький Е.Е. Розвиток інноваційних процесів у вітчизняних аграрних підприємствах / Е.Е. Савицький // Економіка АПК. – 2014. – № 4. – С. 77–82.
5. Карпенко А.М. Пріоритетні напрями інноваційного розвитку рослинництва / А.М. Карпенко // Економіка та управління АПК. – 2012. – № 9. – С. 16–20.
6. Статистичний щорічник Сумської області за 2015 рік. – Суми: Головне управління статистики у Сумській області, 2016. – 544 с.
7. Статистичний щорічник України. Держкомстат України за 2016 рік. – К: Держкомстат, 2017. – 650с.
8. Тарабрін О.Є. Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України в сучасних умовах / О.Є. Тарабрін, І.Г. Піменов // Історія науки і біографістика. – 2011. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://inb.dnsgb.com.ua/2011-2/11_tarabrin.pdf.